

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Objektivitet och elever

Elevers upplevelser om lärares förhållningssätt till objektivitet

Namn: Anton Brymell
Program: Ämneslärarprogrammet med
inriktning mot arbete i gymnasieskolan
Antal ord: 9835

Examensarbete: 15 hp
Kurs: LGSH2A
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: VT/2022
Handledare: Lina Eriksson
Examinator: xx
Kod: xx (Delas ut av kursansvarig institution)

Nyckelord: Objektivitet, allsidighet, neutralitet, undervisning, samhällskunskap, förhållningssätt, elever

Abstract

Utifrån gymnasieskolans läroplan går det att utläsa att all undervisning ska vara objektiv. Detta är viktigt för tilltron till utbildningsväsendet men också för att elever ska få utvecklas till demokratiska medborgare som kan verka tillsammans med andra samhällsmedborgare. Tidigare forskning om just objektivitet och undervisning utgår ofta från lärare och undersöker deras förhållningssätt till hur de är objektiva i klassrummet. Denna studie syftar till att undersöka elevers upplevelser av lärares förhållningssätt till objektivitet i samhällskunskapsundervisning och undersöker om de förhållningssätt som de har stött på uppfattas som legitima. För att studera gymnasieelevers upplevelser och uppfattningar används en kvalitativ metod med semistrukturerade samtalsintervjuer där sammanlagt sex elever från olika gymnasieskolor intervjuades. För att sammanställa resultatet används en tematisk analys och ett fyrfältsdiagram som tar avstamp i tidigare forskning och arbeten om objektivitet. Resultatet visar att elever har upplevt olika förhållningssätt och där lärare upplevs variera i hur de är allsidiga, neutrala och därmed objektiva i sin undervisning. Det framkommer dessutom att alla förhållningssätt som respondenterna har upplevt i undervisningen uppfattas som legitima. Men det fanns dock tillfällen där eleverna ansåg att de inte var legitima vilket var när lärares personliga åsikter glorifierades och hade negativ påverkan på undervisningen.

Förord

Dedikerad till Fanny och Vidar.

Tack till Lina, Marcus, Oskar, Eddie, Axel, Erik och Anna!

Innehållsförteckning

1	Inledning	3
2	Syfte och frågeställningar	4
2.1	Syfte.....	4
2.2	Frågeställningar	5
2.3	Objektivitet som begrepp	5
2.3.1	Objektivitet i samhällsvetenskapen	5
2.3.2	Objektivitet i nyhetsförmedling	6
3	Tidigare forskning och teori.....	8
3.1	Läroplanens och skolkunskapens politiska dimension	8
3.2	Egna åsikter i undervisningen om politik.....	9
3.3	Didaktiska dilemman i undervisning	10
3.4	Personliga intressen och ideologiers påverkan	12
3.5	Perspektivtagande i undervisningen	13
4	Utformande av fyrfältsdiagram	15
4.1.1	Modell: Lärares förhållningssätt till objektivitet	16
4.1.2	Problematisering	16
5	Metod.....	17
5.1	Val av metod.....	17
5.2	Samtalsintervjuer	17
5.3	Intervjuguide.....	18
5.4	Forskningsetiska överväganden	19
5.5	Validitet och reliabilitet.....	20
6	Tematisk analys.....	21
6.1	Resultat	22
6.2	Tema: Elevers tankar om åsikter i undervisning	22
6.3	Tema: Lärares förhållningssätt.....	23
6.4	Tema: Legitimitet	26
7	Slutsats och diskussion.....	27
7.1	Relevans för lärarprofessionen.....	28
7.2	Framtida forskning.....	29
8	Referenslista.....	30

Bilaga 1: Intervjuguide

Bilaga 2: Informationsbrev till deltagare

Figurförteckning

Figur 1: Westerståhl (1972) Objektiv nyhetsförmedling	Sid 7
Figur 2: Modell för fyrfältsdiagram	Sid 16
Figur 3: Tematisk karta	Sid 22
Figur 4: Fyrfältsdiagram med lärares positioner	Sid 25

1 Inledning

Det är viktigt i demokratin och samhället att det existerar en tilltro till utbildningsväsendet. Detta förutsätter att elever upplever att de kan lita på undervisningen och att de inte blir manipulerade och påverkade på ett negativt sätt. Utöver tilltron till utbildningsväsendet har skolan ett centralt mål som innefattar att skapa och fostra demokratiska medborgare som besitter ett kritiskt förhållningssätt och kan verka tillsammans med andra samhällsmedborgare. För att det ska finnas en tilltro och för att eleverna ska få möjlighet att bilda sig egna uppfattningar och lära sig att diskutera dessa så är det därför nödvändigt att undervisningen är objektiv.

Många frågor som samhällskunskapsämnet berör är både svåra och kontroversiella där det finns chans för att åsikter inte går ihop. Detta eftersom skolan existerar i en politisk verklighet där det finns olika kontroverser mellan individer och grupper samtidigt som skolan även påverkas av aktuella händelser. Detta kan dock leda till diskussioner där elever kan få möjligheter att förvärva nya insikter, revidera sina befintliga åsikter och även testa sina argument mot andra (Ljunggren m.fl., 2015)

Skolverket (2022) menar att en viktig kompetens för lärare är att just kunna utveckla elevernas förmåga att diskutera i känsliga och kontroversiella frågor vilket innebär att lärare själv bör kunna hantera sådana frågor. Vidare menar Flensner, Larsson & Säljö (2021) att det kommer vara nödvändigt för lärare att utgå från systematiskt framtagen kunskap i klassrummet med strävan efter att synliggöra olika perspektiv för att all undervisning ska vara saklig och allsidig. Görs detta, kommer skolan kunna vara en resurs när det kommer till dess demokrati- och bildningsuppdrag.

Men det kan upplevas svårt att som lärare att vara objektiv och själv inte uttrycka egna åsikter och ta ställning i frågor och diskussioner. Detta eftersom lärare har olika tankar och relationer till undervisningsinnehållet samtidigt som de har ett friutrymme när det kommer till att lägga upp sin undervisning. De kan därför göra olika i praktiken där de möjligtvis kan vara påverkade av sina subjektiva åsikter och därav välja att endast lyfta ett perspektiv i en fråga.

I den tidigare forskningen som har gjorts om objektivitet och undervisning ligger fokus på läraren. Vissa avhandlingar undersöker hur lärare förhåller sig objektivt, vad som påverkar

deras förhållningssätt i undervisning och vikten av perspektivtagande. Flera studentuppsatser har även utgått från och fokuserat på läraren. Bland annat har dessa handlat om: Hur läraren uppfattar att den själv kan bedriva en objektiv samhällsundervisning, hur politiskt aktiva lärare förhåller sig till saklighetskravet, hur lärare förhåller sig till de personliga åsikterna i undervisning av politiska frågor och hur lärare är sakliga och allsidiga.

Efter att ha studerat den tidigare forskningen och ett antal studentuppsatser upplever jag att det inte finns något som tar upp den andra sidan av undervisningens objektivitet, vilket är eleverna. Resultatet i den tidigare forskningen och studentuppsatserna är att lärare ofta har skilda uppfattningar om objektivitet, hur de är objektiva i klassrummet och om det är möjligt att vara objektiv. Detta bör rimligtvis betyda att elever också har olika upplevelser av hur deras lärare undervisar i klassrummet och även möta lärares olika förhållningssätt. Jag kommer därför fokusera på och undersöka just elevers upplevelser undervisningens objektivitet. Vilka förhållningssätt till objektivitet har eleverna stött på? Uppfattar eleverna dessa som legitima?

Det finns därför ett inomvetenskapligt problem då en kunskapslucka existerar inom ramen för tidigare forskning när det kommer till just elevers upplevelser. Vidare är detta också ett intressant ämne för samhället och samhällsdebatten att försöka förstå hur elever upplever att deras lärare förhåller sig objektiva och vad elever uppfattar som legitima förhållningssätt i undervisningssammanhang. Skulle lärare inte sträva efter objektivitet och deras förhållningssätt inte uppfattas som legitima så kan det komma att påverka tilltron till utbildningsväsendet och försvåra för skolans demokrati- och bildningsuppdrag.

2 Syfte och frågeställningar

2.1 Syfte

Denna studie syftar till att undersöka den andra sidan i undervisningssammanhang vilket är eleverna. Tidigare forskning har fokuserat på lärare och deras upplevelser av undervisningens objektivitet. Det har framkommit att lärare har olika förhållningssätt till att vara objektiv i undervisningen samt spridda åsikter om frågan om det är möjligt att vara objektiv.

Syftet med denna studie är därför att undersöka vilka förhållningssätt till objektivitet elever upplever att de har stött på när deras lärare undervisar i samhällskunskap och om de uppfattas som legitima.

2.2 Frågeställningar

Med utgångspunkt ifrån studiens syfte kan följande frågeställningar formuleras:

- Vilka av lärares förhållningssätt till objektivitet har elever upplevt i samhällskunskapsundervisningen?
- Uppfattar eleverna de förhållningssätt som de har stött på som legitima?

2.3 Objektivitet som begrepp

Utifrån Bergströms (1972) och Westerståhls (1972) arbeten om objektivitet kommer jag kunna redogöra för vilken betydelse av begreppet som jag kommer utgå från i min undersökning. Dessa överensstämmer i stora drag med den idé om objektivitet som förs fram i gymnasieskolans läroplan.

2.3.1 Objektivitet i samhällsvetenskapen

Bergström (1972) behandlar objektivitet i sin bok ”Objektivitet. En undersökning av innebörden, möjligheten och önskvärdheten av objektivitet i samhällsvetenskapen”. Boken syftar till att ge en konstruktiv och systematisk introduktion till diskussionen om objektivitet och samhällsvetenskaperna. Bland annat diskuterar och redogör Bergström för de olika tolkningarna och objektivitetskriterierna, men försöker även ta ställning till om dessa går att uppnå. Bergström trycker dock på att boken behandlar objektivitetsproblem i just samhällsvetenskapen, men att mycket av det som behandlas borde kunna generaliseras till andra områden som till exempel skolundervisning. Följande termer och tolkningar som tas upp är bland annat värderingsfrihet, förutsättningslöshet, mångsidighet och opartiskhet.

Bergström (1972) skriver om värderingsfrihet som en möjlig tolkning av objektivitet där det vetenskapliga arbetet bör vara fritt från värderingar. Dock menar han att total värderingsfrihet inte går att uppnå då värderingar påverkar det vetenskapliga arbetet på ett eller annat sätt. Till exempel val av ord, definitioner, metoder, terminologi och hur resultat presenteras i det

vetenskapliga arbetet. Bergströms slutsats är att samhällsvetenskaperna varken bör eller kan vara objektiva i den meningen att den är värderingsfri då det i praktiken uppstår flera komplexa valproblem som behöver lösas på grundval av värderingar.

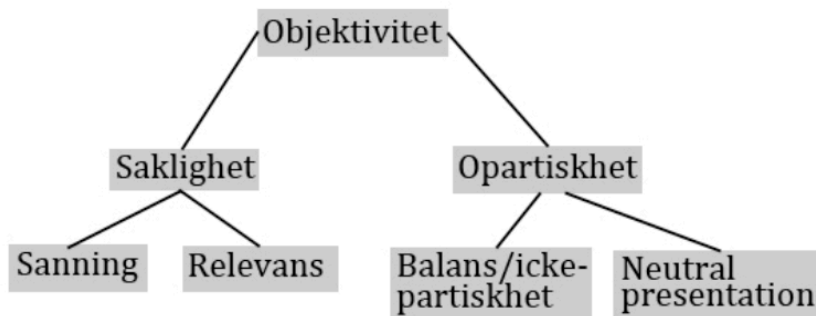
En annan tolkning av begreppet är en strävan efter förutsättningslöshet. Förutsättningar innebär att individen eller forskaren i den sociala miljön medvetet och omedvetet får överta olika idéer som påverkar forskningen. Det kan vara begrepp som till exempel grupp, makt klass och kapitalism. Andra idéer kan vara föreställningar som är antaganden om samhällets eller människans natur. Det finns även vissa normer som till exempel behandlar hur forskning ska bedrivas. Dessa idéer, begrepp, föreställningar och normer bidrar sedan till utvecklingen och karaktären i det vetenskapliga arbetet. Bergström (1972) menar att det förblir rimligt att sträva efter en stor grad av förutsättningslöshet där den samhällsvetenskapliga forskningen inte ska påverkas av förutsättningar som inte har diskuterats eller analyserats.

Mångsidighet är ett annat förslag på en tolkning av objektivitet där kravet för att uppnå objektivitet består av att arbeta med flera olika urval av förutsättningar (begrepp, föreställningar, normer, värderingar). Bergström (1972) menar dock att det inte är mångsidigheten i sig själv som är värdefull utan att det som är av värde är själva försöket att arbeta emot att rimliga och relevanta förutsättningar inte behandlas sämre eller överges i arbetet. Ytterligare en tolkning som tas upp är opartiskhet som innebär att forskaren bör hålla sig ifrån politiken och inte arbeta mot eller med någon sida i konflikter som finns i samhället. Bergström menar att opartiskhet handlar om olika samhällsgruppers intressen där det avgörande är om hur forskningen och den vetenskapliga verksamheten faktiskt gynnar, endast syftar till att gynna en part eller är på den andra partens bekostnad. Bergström tänker sig att opartiskhet är möjligt till en viss nivå där att det kan existera forskning som inte gynnar endast en part i en intressekonflikt och att det även kan existera forskning som gynnar flera parter utan att samtidigt skada den andra parten.

2.3.2 Objektivitet i nyhetsförmedling

Westerståhl (1972) utgick i sin bok ”Objektiv nyhetsförmedling” från radiolagen och ett journalistiskt perspektiv för att definiera begreppet objektivitet. Först delade han upp begreppet i olika komponenter för att kunna systematisera innebörden för att sedan beskriva och precisera objektivitetskraven i vad de innebär och hur de är relaterade till varandra. Med

utgångspunkt i saklighet och opartiskhet presenterade Westerståhl följande modell som ett sätt att förstå objektivitet:

Figur 1: Westerståhl (1972) Objektiv nyhetsförmedling

Den ena huvudkomponenten i objektivitetsbegreppet är saklighet som behandlar på vilket sätt verkligheten framställs. Här är tanken att den information som presenteras ska vara relevant där alla aspekter visas och informationen även har en högsta möjliga sanningshalt för att en så saklig bild som möjligt av en händelse ska visas (Westerståhl, 1972).

Den andra huvudkomponenten av objektivitet är opartiskhet vilket handlar om när det existerar olika sidor med motstridiga intressen så är det viktigt att båda parterna behandlas lika och att de i framställningen ges lika stort utrymme. Den andra delen av opartiskhet är neutral presentation vilket behandlar förhållandet mellan de personer eller det medium som förmedlar ett ämne eller nyhet. Här är ordval och uttrycksätt viktiga då de kan uppfattas som värdeladdade. Innehållet som presenteras ska därför vara fritt från personliga värderingar för att individen som presenterar inte ska kunna identifieras som att den tar avstånd från eller håller med om innehållet (Westerståhl, 1972).

Westerståhl (1972) diskuterade avslutningsvis sina tankar om en objektiv nyhetsförmedling och hur han tyckte det var av vikt att journalister uppfattade sin tjänst som objektiv samt att det var en viktig del i deras yrke. Vidare menar Westerståhl att det objektiva förhållningssättet ligger till grund för att alla ska kunna få ta del av den bästa möjliga informationen. Detta är nödvändigt för att medborgarna i samhället ska få möjlighet att bilda sina egna åsikter och uppfattningar om vad det är som händer i världen.

Både Bergströms och Westerståhls redogörelser för av objektivitet är ett sätt att förstå hur betydelsen kan variera i olika sammanhang. Det blir därför tydligt att begreppet är tolkningsbart och komplext då det kan förstås på olika sätt men också bestå av olika komponenter. Utifrån båda redogörelserna finns det likheter till gymnasieskolans läroplan och undervisning. I läroplanen för gymnasieskolan står det just att all undervisning ska vara saklig och allsidig (Skolverket, 2011). Det kan tolkas som att en framställning ska hålla sig till saken och inte vara påverkad av subjektiva åsikter. Vidare kan allsidig förstås som att visa alla sidor (SAOB, u.å).

Dessa krav går att se både i Westerståhls tankar om saklighet och opartiskhet men också i Bergströms resonemang. Min uppfattning är att vara saklig och allsidig kan tolkas in i objektivitet och att vara objektiv. För att förenkla, för både läsaren och mig själv, och med strävan att förhålla mig konsekvent i min undersökning har jag valt att utgå från och använda mig av begreppen allsidighet samt neutralitet. Anledningen till detta är att jag anser att neutralitet är ett tydligare begrepp än saklig för att förklara ett objektivt förhållningssätt.

3 Tidigare forskning och teori

I detta avsnitt kommer det att presenteras forskning och teori som kan kopplas ihop med ett objektivt förhållningssätt och som har relevans för min undersökning. Vidare berör de bland annat lärares friutrymme i skolan, att uttrycka egna åsikter i undervisning, lärares förhållningssätt när det handlar om att ta ställning i komplexa frågor, lärares personliga intressen och dess potentiella påverkan och vikten av perspektivtagande.

3.1 Läroplanens och skolkunskapens politiska dimension

Englund (2005) skriver om hur skolan är en ideologisk statsapparat som både för över en specifikt dominerade ideologi och ger den rådande ordningen i samhället legitimitet. Han menar att skolan inordnar elever i en arbetsdelning och i en social ordning där den rådande ideologin materialiseras och skolan, som en ideologisk statsapparat, reproducerar kapitalistiska produktionsförhållanden och arbetskraft. Skolan kan dock ses ur ett förändringsperspektiv där maktförhållanden kan förändras och skapas.

Läromedel, läroplaner eller undervisning kan därmed inte uppfattas som något neutralt i lärarens metodiska övervägande eller hur den agerar i klassrummet. Det är omöjligt att helt

och hållet separera från politik vilket leder till att det kommer finnas skilda tolkningar av skolans undervisningsinnehåll (Englund, 2005).

Englund (2005) konstaterar att skolan som institution har en relativ autonomi vilket betyder att olika motsättningar kan finnas då skolans personal kan ha olika, skilda och stridande tolkningar av ideologin. Där lärarna har en viktig roll i hur undervisningsinnehållet perspektiveras och förmedlas där de kommer kunna tolka, och lägga upp sin undervisning på olika sätt. Antingen i enlighet eller emot samhällets rådande ideologi.

Englunds resonemang blir ett sätt att förstå hur skolan, deras mål och undervisningsstoff kan ses som uttryck för olika ideologier och värderingar. Samtidigt förblir lärarna autonoma och har ett friutrymme där det kan existera olika och rivaliserande uppfattningar av undervisningsmaterialet. Med anledning av detta kan lärares förhållningssätt i klassrummet variera och därmed även hur de tolkar läroplanen och hur de förhåller sig till att vara allsidiga och neutrala.

3.2 Egna åsikter i undervisningen om politik

En del som genomsyrar samhällskunskapsämnet är undervisningen om politik och politiska frågor. Lärare kan i sin undervisning välja att vara neutrala eller välja att presentera sina egna åsikter gällande ämnet av olika anledningar, som till exempel didaktiska skäl. Tryggvason¹ (2015) skriver om just politiska frågor i klassrummet och hur lärare ska förhålla sig till deras politiska åsikter. I kapitlet presenteras bland annat argument för och emot om läraren ska uttrycka sina politiska åsikter.

Ett argument som lyfts för att lärare ska uttrycka sina egna politiska åsikter är för att diskussionen med eleverna om politik kan uppfattas som mer autentisk och mindre onaturlig. Tryggvason (2015) som refererar till Hess (2009) menar dessutom att det kan vara bättre att vara öppen med sina politiska åsikter och uppfattningar då det är omöjligt att uppnå en fullständig neutralitet. Denna öppenhet kan dessutom bidra till att eleverna får möjlighet att uppleva en vuxen individs politiska tankar och resonemang, vilket de eventuellt inte har fått ta del av i andra delar av samhället.

---

¹ Vidare skriver Tryggvason om att vara objektiv som lärare. Han använder dock begreppet objektiv som om en lärare är tydlig och transparent med sina åsikter. Denna tolkning av begreppet går inte att likställa med hur jag använder det i min studie.

Argument mot detta är den eventuella maktrelationen mellan elever och lärare där det finns risker att eleverna påverkas negativt och upplever att de inte kan uttrycka sina politiska uppfattningar ifall det strider mot lärarens. I en ICCS-studie frågades både svenska elever och lärare om elever upplever att de kan uttrycka sina egna åsikter i klassrummet även fast de strider mot lärarens. 53 procent av de svenska lärarna svarade att de upplever att elever kan på ett öppet sätt visa att de tycker annorlunda än läraren. Dock, var det endast 47 procent av eleverna som höll med om påståendet. Resultatet i studien kan eventuellt tolkas som att lärarna inte ska uttrycka sina egna personliga politiska åsikter då det finns en risk att eleverna påverkas och inte vågar uttrycka sig i klassrummet. I en annan ICCS-studie så går det att utläsa ytterligare en skillnad mellan elever och lärare där skillnaden består i hur de uppfattar att undervisningen om politiska frågor är allsidig. Lärarna upplevde i högre utsträckning att deras undervisning var allsidig där 62 procent av lärarna upplevde att de belyste politiska frågor i klassrummet på ett allsidigt sätt. Det var dock endast 15 procent av de tillfrågade eleverna som instämde i det påståendet (Tryggvason, 2015).

3.3 Didaktiska dilemman i undervisning

Rydberg (2018) har i sin avhandling utgått från och undersökt lärares utmaningar i ämnesöverskridande undervisning om svåra och kontroversiella samhällsfrågor och dilemman. Rydberg menar att det i skolundervisningen ska finnas utrymme och möjligheter för elever att ta ställning i komplexa samhällsdilemman vilket i sin tur innebär att läraren kommer behöva göra olika didaktiska val i sin undervisning. Rydberg som refererar till Ljunggren m.fl. (2015) menar att dessa val kan vara i hur diskussionerna ska se ut och i vilken utsträckning den exempelvis ska fokusera på faktakunskaper om ämnet, utveckla kritiskt tänkande eller elevernas möjlighet till att delta i klassrummet.

Utgångspunkten för undersökningen var deltagandeobservationer utifrån planerade temadagar samt fokusgruppsintervjuer med lärare från flera olika länder. Datan applicerades sedan på svenska lärare och en svensk kontext. Resultatet visade att det finns flera framträdande spänningar som kan bidra till didaktiska dilemman på olika nivåer som kan relateras till exempelvis styrdokument, utbildningsmål, politik och religion. Utifrån fokusgruppsintervjuerna med de svenska lärarna utkristalliserades fyra stycken olika meta-dilemman (Rydberg, 2018, sid 9):

1. Lärarcentrerade arbetsformer kontra elevcentrerade arbetsformer
2. Undervisning mot skolans utbildningsmål kontra bildningsmål
3. Ifall läraren ska förhålla sig objektivt, neutral eller aktivt ta ställning i komplexa frågor
4. Ifall särskilda anpassningar ska genomföras för specifika elever i muntliga diskussioner

I relation till det tredje dilemmat så definierar Rydberg (2018, sid 125, 126) begreppen objektivitet och neutralitet i undersökningen som att läraren besitter ett opartiskt och sakligt förhållningssätt. Om läraren belyser alla argument och diskuterar frågan utifrån flera olika synvinklar menar Rydberg att denne kan uppfattas som starkt objektiv. Skulle en lärare däremot välja att endast lyfta färre specifika argument och synvinklar av olika didaktiska skäl så är den svagare objektiv. I relation till de didaktiska valen handlar det om att sträva efter att utveckla och hålla igång elevernas diskussion och argumenterande. Genom att föra in nya perspektiv så kan både diskussionen balanseras och nya sidor kan introduceras för att göra den mer mångfacetterad och förlängas om den har avstannat.

Utifrån neutralitet så ligger vikten i just vilken utsträckning som läraren väljer att uttrycka sina egna åsikter i olika kontroversiella frågor. Skulle läraren inte uttrycka några personliga åsikter så har den en stark neutralitet, medan om den uttrycker och delar med sig av sina egna åsikter så är den svagare neutral. Men bara för att läraren väljer att dela med sig av sina åsikter så behöver det nödvändigtvis inte innebära att den gör det för att påverka eleverna till att de ska inta samma ståndpunkt (Rydberg, 2018, sid 126).

Dessa två begrepp överlappar varandra och kan därför beskrivas som en gemensam spänning. När eleverna diskuterar och argumenterar om de kontroversiella frågorna så uppstår didaktiska val och dilemman för lärarna om hur de kan och ska förhålla sig objektivt respektive neutral. I studien redogör Rydberg (2018) för hur de tillfrågade lärarna i undervisningen la tonvikt på objektivitet. Lärarna från Italien menade att de undervisade objektivt och presenterade flera perspektiv när en specifik fråga diskuterades för att eleverna skulle få möjlighet att skapa egna uppfattningar. Men, de uttryckte även de kunde berätta sina egna åsikter för att påverka eleverna om en elev hade avvikande åsikter.

Lärarna i Kroatien uppfattade också det som naturligt att dela med sig av sina egna personliga åsikter i frågor som diskuterades. De menade att använda sig av sina egna genuina åsikter i diskussionen med eleverna var en viktig del i undervisningen. De turkiska lärarna upplevde också att det var en självklarhet att aktivt ta ställning i olika frågor. De polska lärarna hade en genomgående stark objektiv position där de lyfte flera perspektiv i frågan samtidigt som de inte aktivt talade om sin egen ståndpunkt. Dock upplevde de inte att det var ett problem att göra egna ställningstaganden i frågor som diskuterades (Rydberg, 2018).

Sveriges lärare skilde sig dock gentemot de andra ländernas lärare då de var konsekventa med att hålla sig starkt neutrala i klassrummet där de inte ville dela sina personliga åsikter i frågorna. De var dessutom noga med att vara objektiva i diskussioner där de presenterade flera perspektiv och ståndpunkter i olika frågor. Lärarna menade att de gjorde detta då de inte ville påverka eleverna när de själva skulle ta ställning på grund av att lärarna uppfattar sig själva som att de stod i en maktrelation till eleverna. Dock så framkom det under intervjuerna att de svenska lärarna inte alltid höll sig helt neutrala om elever tydligt yttrade värderingar som går emot demokrati och skolans värdegrund. I dessa fall kunde lärarna ta ställning och visa personliga åsikter (Rydberg, 2018).

Rydbergs avhandling är relevant för denna undersökning då den bidrar med en förståelse om hur lärare kan ha olika förhållningssätt i samhällskunskapsundervisningen, bland annat hur lärare resonerar om sina egna åsikter och hur de väljer att belysa flera synvinklar i diskussioner.

3.4 Personliga intressen och ideologiers påverkan

Ett rimligt antagande är att det finns flera faktorer som kommer påverka hur lärarna väljer att undervisa i klassrummet. Öberg (2019) skriver i sin doktorsavhandling i pedagogik om samhällskunskapslärare och vad de upplever är de viktigaste påverkansfaktorerna för när samhällskunskapsämnet transformeras utifrån målen i styrdokumentet till undervisningen i klassrummet. Avhandlingen undersöker och lägger fokus på transformeringsarenan, och det som händer mellan formuleringsarenan och realiseringsarenan. Utifrån studiens intervjuer och dess hermeneutiska-fenomenologiska livsvärdsansats kommer Öberg fram till fyra olika dimensioner av påverkansfaktorer. Den didaktiska dimensionen, den styrande dimensionen, den samhälleliga dimensionen och den personliga dimensionen. Slutsatsen i studien är att alla

intervjuade samhällskunskapslärare har väldigt olika redogörelser för vad de uppfattar är de mest väsentliga påverkansfaktorerna.

I den personliga dimensionen så tas personliga intressen och ideologi upp som viktiga aspekter. Flera av lärarna menar att deras ideologiska grund, politiska tillhörighet och deras intresse för politik är avgörande för hur ämnet transformeras till klassrummet. En lärare beskriver hur denna är medveten att deras engagemang mot främlingsfientlighet ofta genomsyrar stora delar av undervisningen. En annan lokalpolitisk aktiv lärare tar upp aspekten om hur hans intresse och bakgrund påverkar undervisningen där han använder ett visst politiskt material utifrån ämnesområden som han upplever är intressant. Läraren lyfte dessutom att det existerade en kultur där eleverna var medvetna om lärarnas politiska ståndpunkt, men att det var viktigt att inte förespråka ett visst parti eller lära i undervisningen (Öberg, 2019).

En annan lärare menar att dennes politiska engagemang påverkar samhällskunskapsundervisningen även fast styrdokumentet alltid är det mest centrala. Läraren trycker dock på att alltid sträva efter att vara objektiv och är noga med att visa alla sidor i olika frågor. Trots elevernas medvetenhet om att läraren är politisk aktiv och vilket parti som den representerar så upplever läraren att det förblir viktigt att aldrig agera eller säga saker som skulle kunna uppfattas som att denne är partisk. Ytterligare en tar upp aspekten om objektivitet, och hur han upplever att det i dagens samhälle existerar ett objektivitetsideal men att det inte går att förhålla sig helt objektiv då alla är påverkade i sin syn på olika fenomen (Öberg, 2019).

Utifrån intervjuer med flera samhällskunskapslärare så framkommer det att lärarnas ideologiska grund och politiska intresse genomsyrar deras val av material och hur undervisningen går till. Även fast vissa lärare uppgav att de noga med att ha ett objektiv förhållningssätt så verkade det fortfarande finnas svårigheter med hur detta skulle gå till.

3.5 Perspektivtagande i undervisningen

En del av en objektiv undervisning är att visa flera synvinklar, perspektiv och argument i diskussioner och frågor. För att elever ska utvecklas till att bli aktiva och kritiska samhällsmedborgare så är det nödvändigt att de får ta del av olika sidor och perspektiv.

Jonasson Ring (2015) har i sin licentiatuppsats behandlat samhällskunskapsundervisning och hur samhällskunskapslärare i klassrummet möter olika utmaningar som kan uppstå i dagens samhälle.

Uppsatsen har genom samhällsvetenskapliga analyser och beskrivningar av samhället kommit fram till ett antal möjliga medborgliga kompetenser som är viktiga för individens deltagande i ett demokratiskt samhälle. Kompetenserna har sedan legat som underlag för att intervjua samhällskunskapslärare om deras undervisning. En medborgarkompetens som tas upp och diskuteras är perspektivtagande där Jonasson Ring (2015) behandlar betydelsen och vikten av att kunna se saker ur olika perspektiv. Redogörelsen visar på att en värdefull kompetens är dels hur elever, i samhället, ska kunna existera tillsammans med andra i en gemensam värld samt även, i skolan, kunna förhålla sig till varandras perspektiv och se skillnader och likheter mellan individer och samtidigt mötas och lära sig av varandra.

I resultatet av studien diskuteras lärarnas egna upplevelser om perspektivtagande och de utmaningar som kan uppstå utifrån olika frågor och perspektiv hos olika individer. En utmaning är till exempel att lärarna inte alltid kan avgöra rätt eller fel i de konflikter och frågor som lyfts av elever, och där de heller inte aktivt vill ta ställning då det inte är klart vilket svar som finns i diskussionen. Lärarna lägger istället vikt vid att eleverna ska träna på att argumentera och motivera sina åsikter i frågor men att gränsen alltid går om någon annan i klassen blir kränkt (Jonasson Ring, 2015).

Lärarna i studien menar att de vill att eleverna ska få möjlighet att se och få en förståelse för att det existerar olika erfarenheter och ideologiska samt intellektuella uppfattningar där alla inte uppfattar världen på samma sätt. Innehållet i det samhällsvetenskapliga ämnet möjliggör och är därmed viktigt för att visa de olika perspektiven i frågorna och där de också ska kunna utveckla förståelse för andras situation. Utöver innehållet menar lärarna att undervisningsmetoden genom möten, samtal och rollspel skapar förutsättningar för att elever ska få se saker i samhället ur olika perspektiv (Jonasson Ring, 2015).

Avslutningsvis visar uppsatsen på att det var viktigt för de tillfrågade lärarna att visa på att det faktiskt existerar olika uppfattningar. Detta för att eleverna ska få möjlighet att utveckla sina medborgerliga kompetenser. Lärarna i studien var därför noga med att sträva efter att deras

förhållningssätt i undervisningen skulle vara allsidigt. Det blir därmed intressant att undersöka elevers upplevelser av lärares förhållningssätt i samhällskunskapsundervisningen.

4 Utformande av fyrfältsdiagram

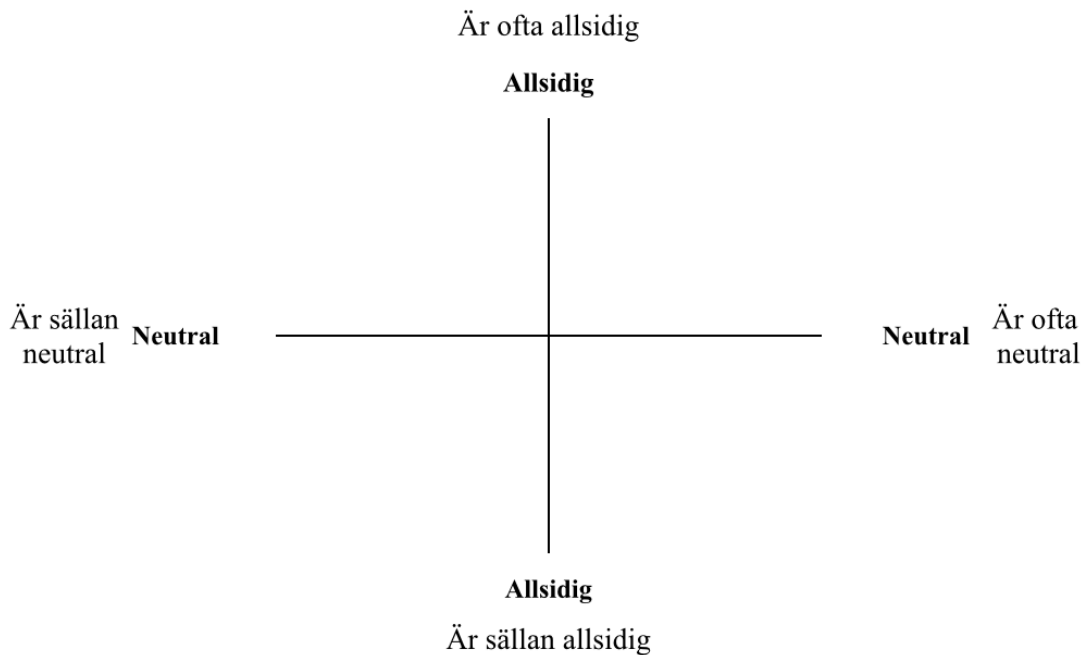
Utifrån Rydbergs (2018) avhandling gick det att utläsa att lärare står inför vissa dilemman i sin samhällskunskapsundervisning gällande kontroversiella frågor. Ett dilemma är hur lärare ska förhålla sig objektiv och neutral i sin undervisning där lärare kunde inta olika förhållningssätt. Rydberg graderar dessa i starkare respektive svagare.

Genom att ta inspiration från Rydberg (2018, sid 82, 144) och hans resonemang om olika förhållningssätt, och genom att ta avstamp utifrån de teoretiska redogörelserna av objektivitet kan ett fyrfältsdiagram skapas som kan användas för att försöka förstå vilka förhållningssätt till objektivitet eleverna kan ha stött på i sin undervisning. Denna kan presenteras senare i resultatet som ett visuellt verktyg för att enklare kunna se var lärarna befinner sig och kan likaså hjälpa till att besvara mina frågeställningar. Modellen blir ett användbart verktyg för att kunna illustrera olika positioner som kan ligga till grund för min slutsats och diskussion senare i min undersökning.

För att förklara ett objektivt förhållningssätt och undervisning har jag valt att skapa ett en modell med axlarna allsidighet samt neutralitet då min uppfattning är att det är två relevanta delar som kan sammanfatta ett objektivt förhållningssätt. Jag väljer också att använda mig av allsidighet istället för Rydbergs "objektiv" för att undvika en begreppslik förvirring. Allsidigheten består av att som lärare visa alla sidor, argument och synvinklar i frågor och diskussioner. Neutralitet kan förstås som att lärare inte väljer att lyfta sina egna åsikter eller är påverkad av sina egna subjektiva åsikter. Min uppfattning är att det rimligtvis finns en möjlighet att lärare kan variera i om de är allsidiga och neutrala beroende på ämne och samhällskunskapsämnet centrala innehåll.

Beroende på hur konsekvent deras lärare är med att vara allsidiga och neutrala så kan deras position därför variera i diagrammet där deras position kan hamna längre ut eller längre in. Modellen som presenteras är en förenkling av verkligheten men syftar till att skapa en förståelse för vilka förhållningssätt till objektivitet som elever har upplevt i undervisningen.

4.1.1 Modell: Lärares förhållningssätt till objektivitet

Figur 2: Modell för fyrfältsdiagram

4.1.2 Problematisering

Mitt fyrfältsdiagram har utgångspunkt i den tidigare forskningen och är en förenkling för att förstå ett objektiva förhållningssätt. Ett problem som Rydberg (2018) inte diskuterar i sin avhandling är en tydlig distinktion mellan förhållningssätten och vad det innebär att visa flera olika synvinklar och argument jämfört med att fokusera på att lyfta vissa synvinklar och argument mer än andra. Gränsen mellan förhållningssätten är något vaga.

Det blir också en svårighet i min undersökning att försöka förstå hur eleverna upplever sina lärare som allsidiga och neutrala. Hur kommer jag kunna avgöra var i modellen eleverna upplevelser av deras lärare förhållningssätt kan positioneras? Hur kommer jag kunna avgöra i vilken grad eleverna upplever om deras lärare oftare förhåller sig allsidig och neutral, eller om de förhåller sig så mer sällan? Här tänker jag att jag har en viktig roll när jag samtalar med intervjupersonerna och försöker tolka deras upplevelser om hur deras lärare gör i praktiken. Förhoppningsvis kommer det framgå och bli mer tydligt i samtalen hur eleverna upplever att deras lärare gör. Jag kommer därför placera ut eleverna utifrån mitt analysarbete och hur jag uppfattade deras lärare förhåller sig till allsidighet och neutralitet.

Det förblir viktigt att ha en förståelse för att modellen är en förenkling av verkligheten där jag tolkar elevers upplevelser där jag därför inte kommer kunna göra anspråk på hur deras lärare faktiskt undervisar i praktiken.

5 Metod

5.1 Val av metod

Eftersom denna studie syftar till att undersöka elevers upplevelser om ett fenomen (lärares förhållningssätt till objektivitet i undervisningen) så är en respondentundersökning en lämplig metod. Det är därmed svarspersonerna och deras egna tankar som fungerar som studieobjekt. Utifrån en formulerad intervjuguide kommer i en så stor utsträckning samma frågor att ställas till personerna. Därefter finns det möjlighet att se eventuella mönster där det går att beskriva hur samt förklara varför de tillfrågade respondenter skiljer eller liknas varandra i hur de svarar (Esaiasson m.fl., 2017).

Den typ av respondentundersökning som jag kommer utgå ifrån i denna studie är en samtalsintervjuundersökning. Det är ett interaktivt samtal mellan forskaren och de personer som är med i intervjun. Samtalet utgår från ett färdigt antal frågor och teman men beroende på hur samtalet utvecklar sig kan frågor, formuleringar och ordningsföljd variera sig. Syftet med metoden är som tidigare redogjort att kartlägga individers uppfattningar för att exempelvis kunna utveckla olika begrepp och definiera diverse kategorier. Det är därmed olika uppfattningar och tankekategorier individerna nämner som är det väsentliga där målet blir att fånga in och kartlägga dessa (Esaiasson m.fl., 2017).

5.2 Samtalsintervjuer

Esaiasson m.fl. (2017) skriver om samtalsintervjuundersökningar och hur dessa skapar goda möjligheter att kunna registrera svar som är oväntade. Även hur metoden skapar möjlighet till att kunna göra uppföljningar med hjälp av nya frågor. Efter liknande samtal med olika individer så kan eventuellt olika mönster utkristallisera sig. Metoden arbetar med problemformuleringar som utgår från att synliggöra och visa hur ett fenomen gestaltar sig. Denna metod är relevant för mig då min undersökning syftar till att försöka förstå deras upplevelser av världen.

I min studie så kommer jag utgå från att intervjua elever från årskurs två och tre på gymnasiet. Detta med anledning av att dessa, i min mening, rimligtvis har en större erfarenhet av just samhällskunskapsundervisning. För att komplettera mitt urval har jag valt att utgå från snöbollsurval där jag i mitt fall tar kontakt med en elev som i sin tur får peka vidare på en annan respondent, som i sin tur får peka vidare på en annan och så vidare. Målet blir att uppnå en teoretisk mättnad där det inte uppkommer nya sidor av det fenomen som undersöks i studien. Dock kan detta bli svårt att uppnå med anledning av den tidsram som stod till förfogande.

Utmaningen blir därför att komma intervjupersonerna så nära som möjligt för att få möjlighet att fånga deras tankar och tankevärld. Eftersom jag undersöker upplevelser om lärares förhållningssätt och objektivitet i klassrummet så kommer jag behöva definiera begreppet för att göra det begripligt för eleverna. Jag kommer därför, i vardera intervjun, beskriva en objektiv undervisning utifrån begreppen allsidighet och neutralitet.

5.3 Intervjuguide

För att studiens syfte och frågeställningar ska kunna besvaras sammanställdes en intervjuguide med frågor som ansågs vara relevanta och motsvarade frågeställningarna. Intervjun är semistrukturerad med förutbestämda frågor utifrån tre olika teman: Objektiv undervisning, lärares förhållningssätt och legitimitet (Se bilaga 1). Alla frågor kommer ställas till samtliga intervjupersoner, men jag som intervjuare kommer också ha möjlighet att ställa nya frågor som kommer upp under intervjun.

Min uppfattning är att det är viktigt att ha förståelse för hur mitt ämne kan uppfattas som svårt och abstrakt vilket betyder att jag behöver vara noga med vilka frågor jag väljer att ställa till eleverna. Det betyder att jag strävar efter att göra allsidighet och neutralitet begripligt för att eleverna ska förstå och enklare kunna relatera till sina egna upplevelser.

Intervjuguiden kommer inleda med uppvärmningsfrågor för att skapa kontakt och stämning. Det ska finnas olika tematiska frågor, vilket är öppna frågor där intervjupersonen får möjlighet att utveckla sina tankar och upplevelser. Vidare kommer det vara uppföljningsfrågor som är mer konkreta och ihopkopplade med de tematiska frågorna. Dessa syftar till att få ut mer utförliga svar. Det kommer även finnas mer direkta frågor för att få

möjlighet att fånga upp aspekter som inte har behandlats och tolkande frågor som jag kan använda för att stämma av med intervjupersonen om den menar på ett visst sätt.

5.4 Forskningsetiska överväganden

Det är viktigt att forskningsetiska principer tas i beaktning då jag i mitt arbete kommer att intervjua personer om deras egna upplevelser. I detta avsnitt kommer det därför att presenteras fyra olika grundprinciper för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning som ligger till grund för mitt arbete. Dessa är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002). Dessa krav ligger sedan till grund för mitt informationsbrev som skickas ut till intervjupersonerna (Se bilaga 2)

Forskaren ska utifrån informationskravet informera deltagarna om deras roll i undersökningen och vilka villkor det är som gäller. Deltagarna ska alltid få veta att deras medverkande är frivillig och att de har rätt att avbryta. Informationen som ges ut ska därför ta upp alla de aspekter som kan tänkas påverka deltagaren att vilja vara med i studien. I mitt fall kommer jag ge ut all relevant information innan intervjun om studiens syfte och att det behandlar deras upplevelser om lärares förhållningssätt (Vetenskapsrådet, 2002).

Samtyckeskravet kräver att det alltid ska finnas samtycke från undersökningssdeltagaren där de har rätt att bestämma över sin medverkan. I vissa fall när deltagaren är under 15 år så krävs även samtycke från vårdnadshavare. Detta är ingenting jag har behövt ha i åtanke i denna studie då de valda intervjupersonerna är 18 år vilket innebär att jag endast kräver samtycke från dem (Vetenskapsrådet, 2002).

Konfidentialitetskravet menar att all information samt respondenternas personuppgifter som framkommer i en undersökning ska hanteras och förvaras på ett sätt så att obehöriga inte kan ta del av dem. Uppgifter ska därför tas hand på ett sätt så att intervjupersonerna inte kan identifieras av utomstående. I min undersökning kommer jag inte ta hand om några etiskt känsliga uppgifter utan jag kommer fokusera på och behandla eleverns upplevelser av deras lärare. Jag kommer dock vara noga med att undersökningen och resultatet som presenteras är anonymt så att verken respondenterna eller deras lärare kan identifieras (Vetenskapsrådet, 2002).

Alla uppgifter som samlas in i ett forskningsyfte ska enligt nyttjandekravet inte få användas till andra icke-vetenskapliga eller kommersiella syften. I min undersökning kommer allt material och uppgifter som samlas in endast användas för mitt eget syfte och kommer inte att förekomma i några andra sammanhang. Detta kommer framgå tydligt i den information som mina intervjupersoner får ta del av (Vetenskapsrådet, 2002).

5.5 Validitet och reliabilitet

För att kunna dra slutsatser och få ett trovärdigt resultat om verkligheten är det viktigt att ha god validitet. Det är därför nödvändigt att de teoretiska definitionerna stämmer överens med de operationella indikatorerna och att det som påstås mätas också mäts. En god begreppsvaliditet tillsammans med en hög reliabilitet är centralt för att uppnå god resultatvaliditet.

Begreppsvaliditet är beroende av huruvida de teoretiska begreppen och definitionerna går att översätta till operationella indikatorer där validitetsproblem kan uppstå om avståndet mellan definitionerna och indikatorerna är för stort. Min studie utgår från begreppet objektivitet och ett objektiv förhållningssätt vilket är på en hög abstraktionsnivå vilket också kan medföra kritik och svårigheter. Efter de teoretiska redogörelserna av begreppen och genom tidigare forskning går det att se att begreppet kan ha olika betydelser och kan tolkas på flera olika sätt vilket också bidrar till svårigheter och val i hur jag ska göra för att kunna översätta begreppen till något mätbart (Esaiasson m.fl. 2017).

Eftersom jag själv undersöker elevers upplevelser av förhållningssätt till objektivitet så var det viktigt att göra det begripligt för eleverna. I mitt fyrtfältsdiagram och min intervjuguide valde jag därför att utfå från allsidighet och neutralitet som två viktiga och relevanta delar för ett objektivt förhållningssätt. Nästa utmaning var, i min intervju med eleverna, att fånga deras upplevelser om hur deras lärare var allsidig och neutral. Min strävan var därför att prata om det på samma sätt med alla respondenter för att undvika systematiska fel. En viktig sak att ha med sig är att det, under intervjuernas gång, var svårt för mig att tolka hur eleverna uppfattar just allsidighet i undervisning. Detta då allsidighet visade sig vara komplicerat för eleverna att förstå. Här skulle jag eventuellt kunnat vara extra noggrann under samtalet gällande hur det kunde sett ut praktiskt i klassrummet och exempelvis presenterat olika konkreta situationer (Esaiasson m.fl. 2017).

Den andra delen av mitt arbete var att undersöka vilka av lärarens förhållningssätt de har stött på som de uppfattar som legitima. Detta ligger också på en relativt hög abstraktionsnivå. I mina intervjuer har jag introducerat begreppet och ställt frågan om de uppfattar deras lärares förhållningssätt som berättigat. I denna del är det viktigt att vara medveten om eventuella risker att jag skulle kunna tänkas tolka respondenternas svar undermedvetet för att undersökningens frågeställningar ska besvaras.

Det andra kravet som måste finnas tillsammans med en god begreppsvaliditet är att reliabiliteten ska vara hög. Det innebär en frånvaro av osystematiska samt slumpmässiga fel vilket kan orsakas genom till exempel tillfälliga förutsättningar. I min undersökning genomfördes majoriteten av intervjuerna på Zoom, en onlinetjänst för kommunikation, då det underlättade för många av eleverna. Dock kan det tänkas ha påverkat samtalet då det enligt min uppfattning blir ett mindre naturligt samtal där det mellanmännsliga mötet begränsas. Det kan innebära att till exempel eleverna upplevde intervjun som mer konstlad vilket också begränsar hur samtalet har formats. Min uppfattning är att jag har strävat efter att förhålla mig konsekvent i mitt intervjuande oavsett tillfälle.

6 Tematisk analys

För att sammanställa den kvalitativa data och materialet som har framkommit i studien till ett resultat kommer en tematisk analys att göras. Denna kommer sedan ligga till grund för vidare diskussion och koppling till tidigare forskning och teori. Braun och Clarke (2006) beskriver metoden som flexibel och användbar för att kunna identifiera och analysera mönster och teman. Ett tema fångar exempelvis något viktigt som är relevant för studiens syfte och frågeställningar. Denna metod är ett bra verktyg för min undersökning då den hjälper mig att skapa en förståelse för elevers upplevelser och uppfattningar.

Metoden kan bidra till att se likheter och skillnader mellan svaren från eleverna vilket sedan kan ligga till grund för min slutsats och diskussion. Jag kommer själv ha frihet att bestämma och utforma vad jag upplever räknas som ett tema och kommer därför i mitt arbete utgå från en induktiv analys. Det innebär att det är material och data som ligger till grund för utformandet av olika teman. För att sammanställa materialet har jag följt och utgått från sex

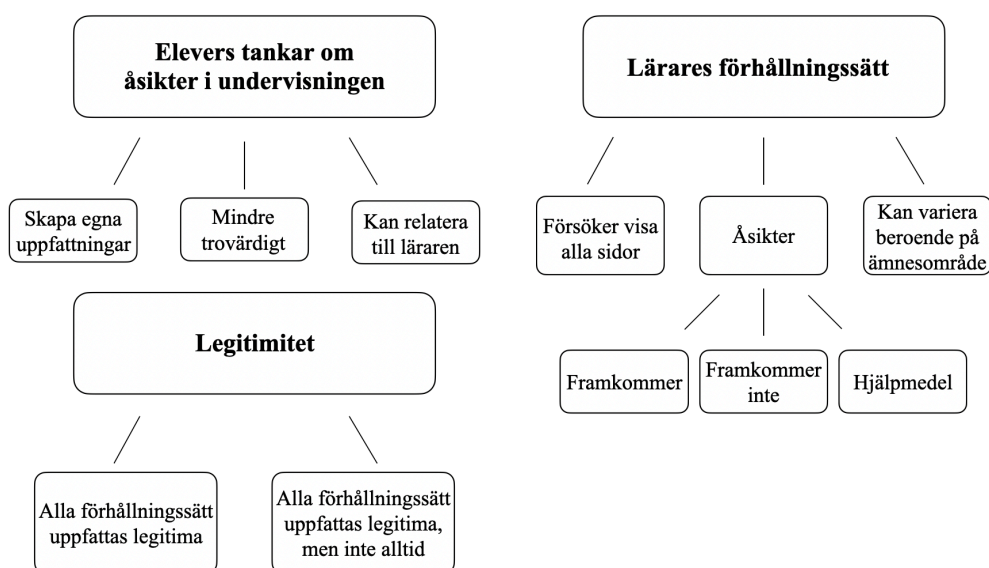

olika steg från Braun och Clarke (2006). Dessa är hjälpsamma i min process för att kunna presentera en helhetsbild. Jag har utgått från följande:

- 1) Transkribering av intervjuer, läsning och anteckna för att bekanta mig med datan
- 2) Börja hitta intressanta koder som är relevanta för det fenomen som jag undersöker
- 3) Sammanställa och samla koder för att göra eventuella teman
- 4) Se över om koder fungerar till att bilda teman. Revidera. Börja skapa en tematisk karta
- 5) Fortsatt analys för att avgöra essensen i varje tema. Skapa tydliga definitioner
- 6) Producera resultat och analys. Koppla tema till syfte och tidigare forskning

6.1 Resultat

Utifrån det empiriska materialet kunde följande tematiska karta presenteras där det går att utläsa tre stycken huvudteman med sub-teman som existerar inom de huvudsakliga temana. Dessa är relaterade till varandra men fungerar som tre olika teman för att underlätta och skapa en tydlighet. Resultatet kommer från sammanlagt sex stycken gymnasieelever från sex olika skolor ifrån Västra Götalands och Stockholms län.

Figur 3: Tematisk karta utifrån samtalsintervjuer

6.2 Tema: Elevers tankar om åsikter i undervisning

Något som lyftes mycket under intervjuerna och som går att koppla ihop med neutralitet och därmed ett objektiva förhållningssätt var elevers tankar om egna åsikter i undervisning. Flera

av eleverna resonerade att det var viktigt att lärare inte uttryckte och blandade in sina egna åsikter i sin undervisning. Dels för att eleverna själva skulle få möjlighet att skapa egna uppfattningar och åsikter men också för att vissa av eleverna kände att det hade varit mindre trovärdigt ifall de uttrycktes. Elev två uttryckte: *'' Det är lätt i samhällskunskap och religion att ta in sina egna åsikter. Jag kan göra det när jag pratar, och jag kan förstå att lärare också vill göra det. Men det blir mindre trovärdigt om de skulle göra det. Då det blir som att de visar vad de tror på och man blir ju mer intresserad i det man tror på''*.

En av eleverna menade att det finns en skillnad mellan att visa sina politiska åsikter och också glorifiera dessa. Elev fyra uttryckte: *''Jaa men alltså, att läraren är öppen med sina politiska åsikter kan jag tycka är okej. Det säger ju många att man som lärare inte ska... Men man kan visa det, men man behöver inte glorifiera det för mycket... Eller anti-glorifiera den andra åsikten... Så känner jag''*.

En annan menade att det var viktigt att läraren var medveten om var gränsen ska gå, där elev fem uttryckte: *''Jag tror det är viktigt vart gränsen ska gå liksom och att inte ge ut alltför mycket. Att veta vart gränsen är och att det först och främst är undervisning som ska vara i klassrummet och att man ska lära sig fakta och information, utan att vara tvungen att ta sidor''*. Eleven menade dock att åsikter kan vara ett bra sätt att få möjlighet att relatera till sina lärare vilket kan underlätta i undervisningen där åsikter kan fungera som ett hjälpmedel. Men att det var mycket beroende på hur känsligt ämnet var där både politik och debatter om yttrandefrihet lyftes som exempel där folk kan ta illa upp.

Elev sex uttryckte: *'' Om det framgår i en öppen diskussion att det är en lärare som tycker det här partiet är bättre än något annat. Det tycker inte jag är hela världen, men jag hade hellre sett att läraren säger såhär, okej, nu ska jag representera det här partiet och nu ska vi diskutera''*. För eleven var det viktigt att läraren skulle sträva efter att ha ett så objektivt förhållningssätt som möjligt och inta en roll som en meningsmotståndare för att utmana eleverna.

6.3 Tema: Lärares förhållningssätt

Utifrån intervjuerna blev det tydligt att eleverna har upplevt ett antal olika förhållningssätt till objektivitet. Två av eleverna upplevde alltid sina lärare som neutrala och allsidiga där läraren

var väldigt noga med att inte dela med sig av sina personliga åsikter i frågor och strävade alltid att vara nyanserade i diskussioner. Elev ett menade att det var viktigt för läraren att de personliga åsikterna inte tog plats i klassrummet och att de lämnades utanför. *''Jag skulle säga att han är väldigt neutral. Jag tror det har hänt någon gång i min klass att man liksom är intresserad av vad läraren röstar på. Och han har ju fått frågan, men då har han vad jag minns bara sagt, det är inget som jag tar upp här, det är inget ni behöver veta. För det är inte viktigt''*.

Den andra eleven upplevde att läraren alltid försökte vara nyanserad i diskussioner där det var viktigt att flera sidor uppmärksammades. Elev två uttryckte: *''Hon hade inte så många egna åsikter. Men om någon i klassen sa något så sa hon aldrig, det där är fel eller det där är rätt. Hon sa bara, ja okej. Det är bra att du tänker så men du måste också tänka på att det finns andra sätt att tänka på''*.

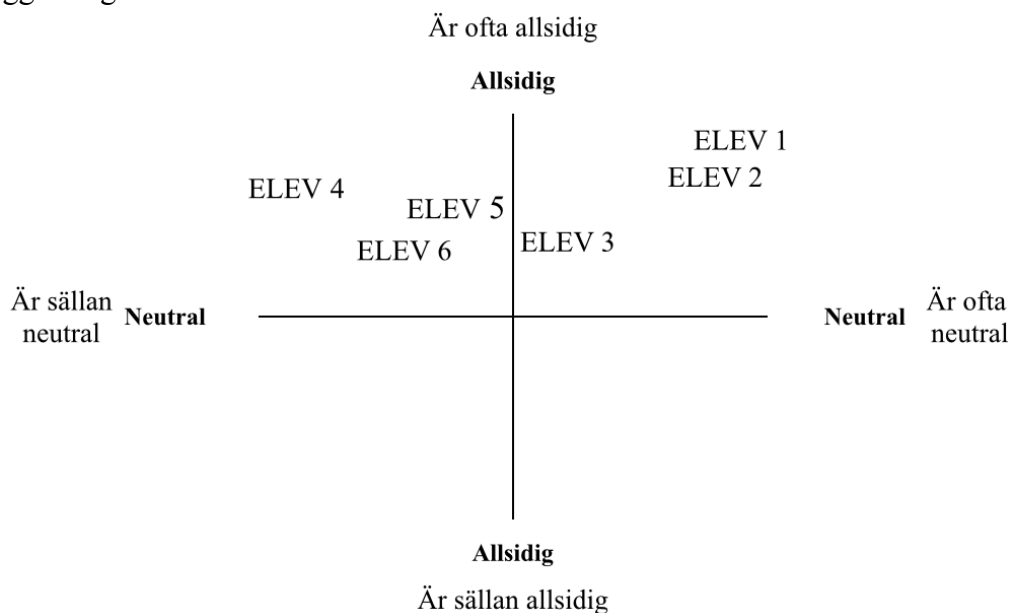
Något som framkom utifrån samtalen med vissa av eleverna var att lärarna ofta varierar förhållningssätt beroende på vilket ämnesområde som de behandlar. Elev tre berättade att läraren ofta var neutral och allsidig i sin undervisning och hade ett objektiva förhållningssätt. Men vid vissa tillfällen kunde läraren uttrycka sina åsikter och att det ibland kunde kännas som att läraren ville att eleverna skulle få samma tankesätt. Detta blev extra tydligt under genomgångar som handlade om demokrati och diktatur. Dock upplevde eleven att läraren vid några tillfällen under andra ämnesområden förhöll sig ensidig och missade vissa relevanta synvinklar i diskussioner.

Ett förhållningssätt som skiljer sig något från det tidigare var hur en lärare var tydlig med att visa vilken politisk sida som denne stod på i undervisningen om politik. Elev fyra upplevde hur läraren aktivt pratade om partier på ett bra eller dåligt sätt inför klassen och kunde ha en nedlåtande ton. Läraren förhöll sig även så i diskussioner med elever och kunde gå emot elevernas uppfattningar på ett mer personligt sätt. I relation till att vara allsidig så lyfte läraren flera olika perspektiv och synvinklar i frågor. Elev fyra menade dock: *'' Jag skulle säga att han visar upp alla perspektiv, men han glorifierar mer de perspektiv som jag tror han anser är rätt''*. Läraren uppfattades som att den var politisk insatt och intresserad av det privat. Dock så kunde läraren förhålla sig annorlunda när den gick igenom andra ämnen och frågor.

Elev fem hade en annan upplevelse om att sin lärare uttryckte sina åsikter där dessa snarare användes för att skapa diskussioner med klassen. Där lärarens åsikter vid vissa tillfällen fungerade som ett pedagogiskt hjälpmedel för att nå eleverna i klassrummet. Eleverna kunde höra hur läraren förhöll sig till frågor där de sedan kunde börja diskutera med varandra. Läraren upplevdes som att den alltid strävade efter att vara allsidig för att få med olika synvinklar men att beroende på ämne så kunde det vara svårt.

För elev sex märktes det tydligt att läraren hade svårigheter med att förhålla sig neutral och allsidig i undervisningen om nationalekonomi där flera av eleverna i klassen hade reagerat på hur läraren pratade om vissa delar. Det blev tydligt i hur läraren undervisade att den föredrog en specifik ekonomisk teori vilket också begränsade att flera synvinklar kunde lyftas. Elev sex uppfattade det som att läraren ville bevisa att den teorin var bäst och att det framgick i diskussioner att det var så den tyckte.

Utifrån följande redogörelse kan elevernas upplevelser av sina lärare placeras in i mitt fyrfältsdiagram för att illustrera deras positioner. Dessa positioner grundar sig på den tematiska analys som har gjorts av den empiriska data som framkommit i mina intervjuer. Placeringen gör inga anspråk på att vara en helhetsbild av hur deras lärare undervisar i klassrummet. Fyrfältsdiagrammet är en förenkling men fungerar som ett visuellt verktyg som kan ligga till grund för reflektion.

Figur 4: Fyrfältsdiagram med positioner

6.4 Tema: Legitimitet

Samtliga elever uppfattade alla lärares förhållningssätt som legitima där de uppfattade dem som berättigade, som att de hade tilltro till dem och att de accepterade hur de valde att undervisa i samhällskunskap. Trots att eleverna hade upplevt väldigt olika förhållningssätt så uppfattade eleverna att de fick den undervisning som de behövde för att kunna skapa egna uppfattningar. Lärarna uppfattades som pålästa och tillgodosåg den informationen och fakta som eleverna behövde och önskade.

Dock, uttryckte elev fyra och elev sex att de oftast uppfattade deras lärares förhållningssätt som legitima, men inte alltid. För elev fyra handlade det om hur lärare förhöll sig till sina åsikter i undervisningen i relation till andra i klassen då läraren ofta tog en sida och pratade ned om den andra. Elev fyra menade att det är en sak att visa sina åsikter, men att det blir ett problem om inte de kan mötas på ett bra sätt. Elev fyra sa: *''Jag tycker det är dåligt faktiskt. Just på samhällsprogrammet så handlar det mycket om att vara nyanserad, utveckla och debattera. Om man gör några minuter av en samhällslektion till en debatt mellan eleven och läraren - det kan jag tycka är något bra så man lär sig. Då får man veta vad läraren tycker och vad jag själv tycker. Det är bra om det är så liksom. Men inte om man får sådant bemötande att läraren visar att du har fel, då blir det sådär genererande''*. För eleven var det ett problem när lärarens personliga intresse och åsikter tog över så pass mycket att det påverkade de andra i klassen negativt.

För elev sex handlade det mest om att lärarens förhållningssätt inte uppfattades som helt legitimt under genomgångarna av just ämnet nationalekonomi. Eleven menade att området var spännande och lärorikt men att det var tydligt att lärarens åsikter påverkade undervisningen då eleverna mest fick höra en sida. Eleven uppfattade att läraren var noga med att förhålla sig till fakta och hade förståelse för att personliga tendenser kan träda fram i klassrummet, men föredrog att personliga tankar och åsikter lämnades utanför. Elev sex uttryckte: *'' Det går ju liksom att prata om det man vill prata om, utan att sätta sitt eget ansikte framför det''*.

7 Slutsats och diskussion

Att förhålla sig objektiv i sin undervisning kan vara svårt. Speciellt i samhällskunskapsämnet då det består av komplexa ämnesområden som det är naturligt att aktivt vilja ta ställning i. Att lärare gör olika och förhåller sig olika till att vara objektiv i klassrummet är inget som är kontroversiellt eller orimligt. Men för att elever ska få möjlighet att ta del av olika sidor i frågor och samtidigt kunna bilda egna uppfattningar om ämnen så är det viktigt att lärare förhåller sig allsidiga och neutrala i sin undervisning. Syftet med detta arbete var därför att undersöka vilka olika förhållningssätt till objektivitet elever upplever att de har stött på när deras lärare undervisar i samhällskunskap. Vidare syftade arbetet till att undersöka om det de har upplevt uppfattas som legitima förhållningssätt.

Frågeställningarna var formulerade: *Vilka av lärares förhållningssätt till objektivitet har elever upplevt i samhällskunskapsundervisningen? Uppfattar eleverna de förhållningssätt som de har stött på som legitima?*

Efter att ha genomfört en tematisk analys av mitt empiriska material från en kvalitativ metod och presenterat resultatet så går det att se att eleverna har upplevt flera olika förhållningssätt till objektivitet som deras lärare har haft i undervisningen (Se figur 4). Detta kan kopplas till lärares friutrymme som Englund (2005) bland annat tar upp. Han beskriver läraren som autonom där den själv tolkar läroplan och kunskapsinnehåll och hur den även ska strukturera upp sin undervisning. I min mening kan den tematiska analysen också knytas an till Rydberg (2018) som beskriver olika förhållningssätt till hur lärare kan undervisa om kontroversiella frågor i samhällskunskapsundervisningen.

Vissa av eleverna upplevde sina lärare som att de vara noga med att vara neutrala och allsidiga oavsett ämnesområde. Detta uppfattade eleverna då lärarna försökte vara nyanserade och där deras egna åsikter inte tog plats i klassrummet. Andra elever upplevde att deras lärares förhållningssätt varierade mer beroende på ämne, och att vissa lärare oftare tar in personliga åsikter i sin undervisning. Antingen som pedagogiskt hjälpmedel eller att lärarens personliga intresse och åsikter påverkade hur läraren undervisade. Att läraren tar hjälp av sina åsikter för att nå ut till eleverna kan kopplas till Tryggvason (2015) och hans redogörelse om hur lärares åsikter i undervisningen kan bidra till att det blir mer autentiskt och mindre onaturligt.

Att lärarnas personliga intresse och åsikter påverkar hur läraren gör i klassrummet verkar ligga i linje med den tidigare forskning som Öberg (2019) presenterade där flera lärare upplever att deras politiska intresse och ideologiska uppfattningar är avgörande för hur ämnet transformeras i klassrummet. Flera av lärarna i Öbergs studie var medvetna om hur deras intresse och politiska uppfattning genomsyrade deras val av undervisning men menade att de alltid försökte sträva efter att vara objektiv. Utifrån min studie så skulle det kunna tänkas att det är svårt för vissa av lärarna att separera sina personliga intressen, åsikter och uppfattningar från undervisningen och att eleverna märker av att de kommer fram. Dock behövde det nödvändigtvis inte vara ett problem då eleverna uppfattade förhållningssätten de har stött på som legitima. Det viktiga var huruvida eleverna fick ta del av relevant fakta och information för att få möjligheter att skapa egna uppfattningar på diverse ämnesområden. De gångerna som lärarnas förhållningssätt inte uppfattades som legitima var då eleverna upplevde att lärare missade flera sidor och perspektiv i frågor, eller att lärares egna åsikter och uppfattningar glorifierades på bekostnad av andra.

Slutsatsen för denna studie kan alltså sammanfattas som att eleverna har upplevt olika förhållningssätt där deras lärare varierar i vilken grad de är allsidiga, neutrala och därmed objektiva. Eleverna uppfattar alla de förhållningssätt som de har stött på i klassrummet som legitima. Förutom de tillfällen när lärare inte förhåller sig objektiva och missar att belysa relevanta sidor av ämnen och låter sina subjektiva åsikter och uppfattningar påverka undervisningen negativt.

7.1 Relevans för lärarprofessionen

Min studie är ett bidrag till området som berör objektivitet och undervisning. Tidigare forskning som finns har huvudsakligen utgått från lärare. Denna studie är därmed ett bidrag för att skapa en vidare förståelse för lärares förhållningssätt och hur elever förhåller sig till deras praktik. Det är nödvändigt att som lärare ständigt reflektera över sin undervisning, sin roll och hur ens egna uppfattningar tas i uttryck och påverkar undervisningen. Om elever inte skulle uppfatta en lärares undervisning som legitim så är det ett problem för samhället då det kan komma att påverka elevens möjlighet till utbildning och chanser till att bli en aktiv och kritisk medborgare. Läraren kommer därför behöva se över sina val i klassrummet och hur den undervisar. Denna studie är därför relevant för lärarprofessionen då den förhoppningsvis

kan skapa en medvetenhet hos läraren som kan reflektera en extra gång på hur den är neutral och allsidig och hur det kan tänkas påverka elevernas utbildning.

7.2 Framtida forskning

Resultatet från min studie baseras på sex olika respondenter vilket gör det svårt att uppnå en teoretisk mättnad. Det skulle vidare kunna tänka sig att det finns fler förhållningssätt som skulle kunna vara intressant för denna studie. Speciellt då vissa av eleverna upplever att lärares förhållningssätt kan variera beroende på ämnesområde i samhällskunskapsämnet. En fråga som exempelvis skulle vara av intresse är om elevers upplevelser stämmer överens med hur läraren uppfattar att den förhåller sig objektiv.

Den tidigare forskningen och studentuppsatserna som har gjorts om just objektivitet och objektiva förhållningssätt utgår ofta utifrån en kvalitativ metod. Detta ansåg även jag var passande för mitt syfte och frågeställningar där jag försökte förstå elevers upplevelser. Dock är det svårt att generalisera resultatet då urvalet är tämligen begränsat. Ytterligare förslag på framtida forskning på området skulle kunna vara att fortsätta undersöka elever men att utgå från en kvantitativ metod. Den kvantitativa ansatsen skulle därmed kunna svara på hur ett större urval elever uppfattar sina lärare och deras förhållningssätt till objektivitet i klassrummet.

8 Referenslista

Bergström, L (1972). *Objektivitet: En undersökning av innebörden, möjligheten och önskvärdheten av objektivitet i samhällsvetenskapen*. Bokförlaget Prisma Stockholm

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.

Englund T, Ljunggren C & Uneman Öst I (Red). (2015). *Kontroversiella frågor om kunskap och politik i samhällsundervisningen*. Malmö: Gleerups utbildning.

Englund, T. (2005). *Läroplanens och skolkunskapens politiska dimension*. Göteborg: Diados.

Esaiasson, P., Giljam, M., Oscarsson, H., Towns, A., & Wägnerud, L. (2017). *Metodpraktikan*. Stockholm: Wolters Kluwer.

Flensner, K., Larsson, G., Säljö, R (Red). (2021). *Känsliga frågor, nödvändiga samtal: Att lära sig om kontroverser*. Studentlitteratur AB

Jonasson Ring, E (2015). *Samhällskunskap i ett föränderligt samhälle: Medborgarkompetenser och didaktiska utmaningar*. (Karlstad University Studies ISSN 1403-8099 ; 2015:25) [Licentiatuppsats, Karlstad universitet] Diva portal. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:805838/FULLTEXT01.pdf>

Läroplan för gymnasieskolan (2011) Skolverket.
<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gy11-for-gymnasieskolan>

Rydberg, C (2018). *Didaktiska dilemman i undervisningen utifrån samhällsdilemman*. (Malmö Studies in Educational Sciences: Licentiate Dissertation Series, ISSN 1653-6037 ; 2018:42) [Licentiatuppsats, Malmö universitet] Diva portal. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1404524/FULLTEXT01.pdf>

Skolverket. (u.å) *Kontroversiella frågor. Samhällskunskap: Att hantera kontroversiella frågor i undervisningen*. Hämtad 2022-05-17 från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/samhallskunskap-att-hantera-kontroversiella-fragor-i-undervisningen>

Svenska akademien. (u.å) Saklig. I *Svenska akademins ordbok*. Hämtad 2022-05-17 från <https://svenska.se/saob/?sok=saklig&pz=1>

Svenska akademien. (u.å) Allsidig. I *Svenska akademins ordbok*. Hämtad 2022-05-17 från https://svenska.se/saob/?id=A_0979-0122.rX6i&pz=7

Tryggvason (2015). Politiska frågor i klassrummet. I Englund T, Ljunggren C & Uneman Öst I (Red). (2015). *Kontroversiella frågor om kunskap och politik i samhällsundervisningen*. (s. 61-76) Malmö: Gleerups utbildning.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* ISBN 9173070084. <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2002-01-08-forskningsetiska-principer-inom-humanistisk-samhällsvetenskaplig-forskning.html>

Westerståhl, J. (1972). *Objektiv nyhetsförmedling*. Göteborg: Akademiförlaget AB.

Öberg, J (2019). *Samhällskunskap från styrdokument till undervisning. Tjugo lärare ramar in vad som påverkar deras praktik*. (Dissertation. School of Education and Communication ISSN 1652-7933 ; 035) [Doktorsavhandling, pedagogik. Jönköpings universitet] Diva portal. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1306305/FULLTEXT01.pdf>

Bilagor

Bilaga 1: Intervjuguide

Inledande ord om studiens syfte och intervjuens upplägg.

Uppvärmningsfrågor

- Vilket program läser du?
- Vilken del av samhällskunskapsämnet tycker du är mest intressant?
- Varför tycker du det?

Tema 1: Objektiv undervisning

Kan du berätta för om när din lärare undervisar i samhällskunskap?

- Hur brukar din lärare undervisa? Exempel: Eget arbete? Lärarlett? Diskussioner/samtal?
- Vad innebär en objektiv undervisning för dig?

Tema 2: Lärares förhållningssätt

På vilket sätt upplever du att din lärare strävar efter att ha ett objektivt förhållningssätt i sin undervisning?

- Hur uppfattar du att din lärare lyfter flera olika synvinklar/argument/perspektiv i frågor?
- Kan du ge ett exempel?
- Hur förhåller sig läraren sina egna åsikter i undervisningen?
- På vilket sätt då?

Försöker läraren alltid sträva efter att bibehålla detta förhållningssätt?

- Kan lärarens förhållningssätt variera beroende på område eller fråga?

Hur uppfattar du att lärarens förhållningssätt påverkar dig?

- Vilket sätt då?
- Vad tycker du om det?

Tema 3: Legitimitet

Uppfattar du lärarens förhållningssätt som du stött på i undervisningen som legitimt (berättigat)?

- Varför tycker du det?

Vilket möjligt förhållningssätt till objektivitet uppfattar du inte är legitimt?

- Varför tycker du det?

Tycker du alla lärare bör förhålla sig likadant?

- Ser du någon problematik med att lärare har olika förhållningssätt i sin undervisning?
- Vad tycker du personligen är den viktigaste delen av objektivitet i undervisning?

Avslutande frågor

- Vilka fördelar upplever du att det finns med ha en objektiv undervisning?
- Vilka nackdelar?
Är detta ämne något du har reflekterat över innan?
- Är det något vi har missat och du vill lägga till?
- Har du någon fråga du vill ställa till mig?

Bilaga 2: Informationsbrev till deltagare

Hej! Tack så mycket för att du vill delta i min studie som undersöker elevers upplevelser och uppfattningar om en objektiv undervisning. Studiens syfte är att undersöka vilka olika förhållningssätt elever upplever de har stött på när deras lärare undervisar i samhällskunskap, och undersöka vilka av dessa som de uppfattar som legitima.

Studien görs på Göteborgs Universitet och är ett examensarbete på avancerad nivå för ämneslärarutbildningen. Intervjun beräknas ta ca 30 minuter och kommer att spelas in för att materialet ska kunna transkriberas och användas. Du förblir helt anonym och din identitet kommer inte att avslöjas. Deltagandet är helt frivilligt och kan avbrytas när som helst under processen. Allt inspelat material kommer endast att användas för mitt arbete och allt kommer att raderas efter studien är klar.

Om du har frågor eller vill ha mer information är du mer än välkommen att höra av dig till mig eller min handledare. Tack!

Anton Brymell
Ämneslärarstudent
Anton.Brymell@gmail.com

Lina Eriksson
Handledare och universitetslektor
Lina.Eriksson@gu.se